

HODNOTIACA KONFERENCIA ZAHRANIČNEJ A EURÓPSKEJ POLITIKY SR (18. ROČNÍK)

Vystúpenie ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a predsedu 72. VZ OSN
Miroslava Lajčáka

Excelencie, dámy a páni, kolegovia, vážení hostia,

Dnešná konferencia má pre mňa osobitnú príchúť, keďže v tomto roku tu stojím aj ako predseda VZ OSN a mám možnosť do istej miery hodnotiť zvonku. V posledných mesiacoch som mal možnosť intenzívne diskutovať s partnermi z celého sveta a počúvať názory zo zahraničia, ako aj názory domácich expertov. Chcem preto dnes využiť príležitosť skĺbiť tieto 2 autentické perspektívy.

Nachádzame sa vo fáze vývoja, ktorá by sa dala nazvať hľadaním novej rovnováhy a preskupovania centier moci. So znepokojením sledujeme narastajúci unilateralizmus v medzinárodných vzťahoch, častejšie pokusy riešiť spory silou, či už ekonomickou alebo vojenskou.

Medzinárodné vzťahy založené na rešpekte písaných a nepísaných dohôd majú vážne trhliny. Individuálny výklad dohôd a pravidiel nebol ani v minulosti ničím nevídaným. Existovala však vyššia dôvera v systém a jeho garantov. Tak ako upadá dôvera v inštitúcie a pravidlá, rastie apatia a agresivita.

Pocit beztrastnosti konania aj proti dohodnutým normám a červeným čiaram nie je ničím nevídaným. Pud sebazáchovy pestovaný princípom vzájomne garantovaného zničenia sa u veľmocí zdá byť otupovaný.

Nové mocnosti sa asertívne presadzujú a starí, tradiční hegemóni medzinárodných vzťahov na túto situáciu reagujú. Namiesto multilateralizmu sa čoraz viac presadzuje idea „moja krajina na prvom mieste“.

Protekcionalizmus, sankcie, obmedzenia, proxy-konflikty, informačné a psychologické operácie predpovedajú rast globálneho napätia minimálne v strednodobej perspektíve. Svet sa opäť polarizoval, voči čomu nie je imúnna ani jedna demokratická krajina.

» Aj preto čoraz viac niektorí hľadajú historické paralely, či dokonca hovoria o začiatku novej Studenej vojny. Svet sa skutočne zdá byť nielen prepojenejší, ale aj cynickejší a paradoxne v dôsledku obrovského objemu informácií rôznej kvality valiacej sa na jednotlivca i čoraz ľahostajnejšie miesto.

Medzinárodné vzťahy začala charakterizovať nepredvídateľnosť.

Ako na tieto trendy reagovať?

Začnime tým, že si v záplave hoaxov, neoverených správ a konšpiračných teórií zachováme zdravý úsudok. Práve kritické myslenie a úcta k vzdelaniu a vede patria medzi najväčšie výdobytky európskej civilizácie a sú cestou jej prežitia v budúcnosti. Dnes sme stále viac závislí na algoritmoch, ktoré vynechávajú z rozhodovacieho mechanizmu zdravý, kvalifikovaný úsudok a vytvárajú informačné bubliny, ktoré ovplyvňujú naše myslenie, v horšom prípade nás oddeľujú od reality. Orwellovská temná poučka – „*kto kontroluje minulosť, kontroluje budúcnosť a ten kto ovláda dnešok vládne minulosťou*“, dnes už neznie tak nereálne.

Po druhé – dodržiavajme pravidlá. Na negatívne sprievodné javy globalizácie určite nie je odpoveďou nacionalizmus, protekcionizmus a izolácia.

Ekonomicky globálne prepojený svet nepotrebuje obchodné vojny. Potrebujeme dohody o pravidlách a potrebujeme, aby boli dodržiavané. Zásadné svetové konflikty boli takmer vždy dôsledkom zámerného ignorovania pravidiel a vyhýbania sa povinnostiam. Preto aj v súčasnosti, v čase kedy globálne vzťahy sú komplexnom zrozumiteľných a zreteľne formulovaných pravidiel, musíme kriticky trvať na existenčnej potrebe ich neustáleho dodržiavania. Od všetkých. Malých aj veľkých, slabých aj silných.

Po tretie – chráňme inštitúcie. V demokratickom usporiadaní majú nezastupiteľné miesto medzinárodné aj národné inštitúcie a organizácie. Tieto však v domácom aj globálnom meradle čelia hlasom, ktoré spochybňujú ich význam, relevanciu či užitočnosť a propagujú často krát extrémistické myšlienky. S mnohými protagonistami, či sympatizantmi týchto prúdov ste určite konfrontovaní aj Vy v každodennom živote. Moje odporúčanie je vždy nahlas položiť jednu otázku: „Aká je alternatíva? Čo konkrétne ponúkate?“. Žiadny z nových prorokov nedokázal zodpovedať otázku, aká je alternatíva voči systému inštitúcií, ktorý máme.

Po štvrté – potrebujeme opustiť stereotypy. Potrebujeme opustiť delenie sveta na dobrý západ, zlý východ a zaostalý juh. Už to jednoducho neplatí.

Ekonomický individualizmus, nacionalizácia obchodu či krátkodobé nazeranie na bezpečnosť podkopávajú základy, na ktorých je založená predstava toho, čo je prosperita a stabilita. Nie je potrebné hovoriť o globalizácii a multikulturalizme ako všeobecnom lieku pre prosperitu, ale o systéme, ktorý odbúrava nezdravé bariéry.

Kde je v tomto vývoji Európska únia?

My, Európania, tvoríme dnes asi 7% svetovej populácie, ale 20% svetového HDP. Hoci je EU globálnym ekonomickým hráčom, v rovine zahraničnopolitickej i bezpečnostnej to žiaľ nemôžeme konštatovať. Ak to chceme zmeniť, musí Únia adaptovať svoj prístup v oblasti ZP i bezpečnosti.

Na čelných pozíciách svetového diania pozorujeme novú dynamiku. Optimista by mohol veriť, že tam kde vládne nepredvídateľnosť, tam kde medzinárodné pravidlá nemajú absolútnu platnosť, preberie niekto iniciatívu. Pretože v chaose je potrebná istota a stabilita.

Prirodzeným kandidátom sme aj my - EÚ. Avšak prakticky od vypuknutia krízy Eurozóny v roku 2010, cez migračnú a utečeneckú výzvu v 2015, sme zase zavalení vnútornou agendou a problémami. Brexit je toho jasným potvrdením. Väčšinu politickej energie, expertízy a času venujeme tomu ako bude zadaný vzťah s členským štátom, ktorý sa dobrovoľne rozhodol pre odchod.

Pozerať sa sami na seba a pritom by sme sa mali pozeráť okolo seba. Prinášať víziu a riešenia, tam kde sa to od nás očakáva, tam kde je náš strategický záujem. Tam, kde by sme mali rozmýšľať strategicky, uvažujeme technokraticky. Tam, kde by sme mali konať politicky, činíme plytko úradnícky.

Trvalý medzinárodný rešpekt si EÚ vybuduje len vtedy, ak dokáže stabilizovať susedstvo. Do týchto regiónov musí EÚ kreatívne investovať maximum síl, čoho súčasťou je kredibilné rozširovanie.

Je čas sa odvážne kroky a rozhodnutia. Len tieto dokážu konfrontovať nepredvídateľnosť. Udalosti nás nemôžu zaskočiť. Pretože my potom reagujeme v strese a

prekvapene. Musíme dokázať projektovať vývoj a budúcnosť krajín v našom susedstve. Ako EÚ máme oveľa viac.

Kde je v tomto vývoji Slovensko?

Sme 100 rokov po 1.svetovej vojne. V roku 1914 bolo na svete 44 štátov, dnes ich je v OSN združených 193. Drvivá väčšina sú malé a stredné štáty s obmedzeným ľudským, ekonomickým a vojenským potenciálom. SR k nim patrí. Predovšetkým tieto štáty majú záujem, aby sa rešpektovalo medzinárodné právo, aby sa dodržiavali pravidlá, aby sa rešpektovala rovnosť medzi suverénnymi štátmi, lebo to je garancia ich nezávislosti a rozvoja.

Vnútrošná politika má v čase turbulencií tendenciu smerovať k revolučným pohybom, zahraničná politika býva v takýchto chvíľach skôr konzervatívna. To čo vidíme vo vnútrošpolitických pomeroch mnohých krajín – strata dôvery v inštitúcie, transakčné vzťahy, hľadanie skratiek – sa však prenáša aj do medzinárodných vzťahov. Aj preto v týchto turbulentných a paradoxných časoch, hľadáme oporu v pilieroch, na ktorých bola naša zahraničná politika a vystavaná a priniesla nám úspechy.

Pilierom našej zahraničnej politiky bol vždy efektívny multilateralizmus

Nie je reálne namýšľať si, že Slovensko vyrieši blízkovýchodný mierový proces či ukončí vojnu v Sýrii. Bolo by ale takisto hlúpe mávnuť nad tým rukou. Asi netreba vysvetľovať prečo v globalizovanom svete môže mať kríza v ktoromkoľvek vzdialenom kúte planéty bezprostredné politické, ekonomické, či bezpečnostné presahy na Slovensko. Dôležitejšie je položiť si otázku, čo s tým môžeme robiť? Nie sme politická, vojenská ani ekonomická mocnosť. V čom je naša sila? Odpoveď je poruke. Hľadáme ju tam, kde ju hľadali a nachádzali tí menší a slabší (bez pocitu menejcennosti) počas celej histórie ľudstva – v práve, inštitúciách a spojenectvách.

Ako predseda VZ OSN zdôrazňujem, že multilateralizmus je najmocnejším nástrojom, ktorý máme v rukách. Nie je to len fráza. Pred nami skutočne stoja vážne globálne výzvy a megatrendy, ktoré sú čoraz komplexnejšie. Ich riešenie si vyžaduje konzistentné a koordinované úsilie zo strany celého medzinárodného spoločenstva. Výzvy ako klimatická zmena, terorizmus, proliferácia zbraní či migrácia nedokáže žiadna krajina riešiť samostatne.

A Slovensko má čo ponúknuť. Okrem aktivity v OSN nás čaká predsedníctvo v OBSE. Povinnosti v rámci riadiaceho tria sme prebrali už tento rok, postupne definujeme priority a pripravujeme sa na 1. január.

Ďalším pilierom našej ZP bolo a je ukotvenie Slovenska v silnej EÚ

Národy a štáty strednej Európy ležali v priesečníku geopolitických záujmov mocností a opakovane na to doplácali. My, Slováci a Česi by sme si v tomto roku mali pripomínať tak katastrofu, ktorú nám priniesla Mníchovská dohoda, ako aj katastrofu okupácie Československa a tešiť sa z toho, že už neležíme v geopolitickom vákuu a sme rovnocennou súčasťou spoločenstva demokratických štátov, ktoré vytvorili EÚ. Preto sa úprimne čudujem predstaviteľom, najmä tým z malých štátov, ktorí „kopú do EÚ“ a medzinárodných inštitúcií a plamenne rečia o skutočnej suverenite a rovnoprávnosti štátov v mene národných záujmov.

EÚ pri všetkých jej nedokonalostiach je najlepšou garanciou nielen mieru, na čo sa zabúda, lebo ho pokladáme za samozrejmosť, ale aj udržania nášho európskeho spôsobu života. Svet sa mení a vyrastajú nové ekonomické mocnosti. z iných civilizačno-kultúrnych okruhov. Ak si

niekto myslí, že ich tlakom v záujme zachovania nášho európskeho či západného spôsobu života budeme lepšie čeliť, keď sa Európa bude fragmentovať a budú silnieť nacionalistické prúdy, je vo veľmi hlbokom omyle.

Iba cez našu ekonomickú silu, cez ponuku našich fungujúcich pravidiel a cez náš príklad kvality života a politickú súdržnosť môžeme ovplyvňovať pravidlá vo svete.

Kladieme už niekoľko rokov otázku, na ktorú neprichádza relevantná odpoveď: *aká je alternatíva?* Kedy bolo Slovensko zahraničnopoliticky úspešnejšie než v období, keď sme vstúpili do EÚ, Schengenu a Eurozóny?

Je možno tak trochu príznačnou slovenskou smolou, že po týchto úspechoch prišlo obdobie kríz – finančnej a hospodárskej, migračnej, bezpečnostnej. To však nie je to dôvod na spochybňovanie nášho európskeho smerovania, skôr dôvod na reflexiu a konsolidáciu. Dnes už nemusíme teoretizovať, môžeme konkrétne porovnávať – *je cesta brexitu tou alternatívou?* Myslím, že odpoveď je jasná.

V tomto neistom prostredí nie je priestor na spochybňovanie našej európskej a transatlantickej orientácie. Slovensko ani ako neutrálna krajina, ani ako most medzi východom a západom nebude také silné a nebude mať toľko príležitostí ako keď sme členom EÚ a NATO. A tým sa dostávam k tretiemu pilieru...

Transatlantické ukotvenie SR

Mierové dividendy po páde železnej opony sme nevyužili správne a sme iba chabo vybavení na konflikty a problémy zajtrajška. Ešte stále hľadáme adekvátne reakcie na to, čo vnímame ako hlavné ohrozenia.

Individualizácia presadzovania záujmov je čím ďalej tým viac prítomná. V takto individualizovanom svete je mimoriadne dôležité posilňovanie spojení a partnerstiev ako je EÚ alebo NATO. Aj keď sú nepomerne komplikovanejšie a strnulejšie pri prijímaní rozhodnutí, majú v sebe najdôležitejšiu zbraň: jednotu a spoločný postup.

Znamená to pochopiteľne viac rizika a výdavkov, preto je povinnosťou politiky komunikovať s verejnosťou a vysvetliť jej reálny stav sveta v ktorom žijeme, význam partnerstiev a ukotvenia SR v EÚ a NATO. Aj preto sa v roku 2017 strategická komunikácia stala jednou z priorít nášho rezortu.

Štvrtým pilierom, ktorý chcem spomenúť, sú dobro-susedské vzťahy

Čaká nás predsedníctvo vo V4. V4 je v skutočnosti lepšia ako je jej obraz, jej vnímanie v zahraničí. Naším zámerom je využiť PRES na vytvorenie platformy, ktorá umožní predstaviť strednú Európu v atraktívnej podobe a ako súčasť silnej EÚ.

Som veľmi rád, že dnešná diskusia bola opäť produktívna a zaznelo množstvo zaujímavých myšlienok. Chcem sa poďakovať Vám všetkým za účasť a ochotu venovať čas zahraničnej politike.

Chcem vyzdvihnúť účasť predsedu vlády SR, ktorý jednoznačne potvrdil proeurópsky kurz vlády SR.

Veľmi si cením účasť troch bývalých ministrov zahraničných vecí, ktorí spolu diskutovali v prvom paneli, spoločne zaspomínali na začiatky a formatívne roky našej diplomacie a vlastnú úlohu v nej. Musím len súhlasiť s ich hodnotením, že v tomto osmičkovom roku nesmieme zabúdať ani na rok 1998 a ťažkú cestu bez skratiek, ktorá viedla do EÚ. Som rád, že sa

zodpovedne dotkli mnohých páľčivých tém, od postavenia V4, vzťahov s Ruskom, USA, diania na Ukrajine či kosovskej otázky. Stotožňujem sa tiež s ich hodnotením reakcie na protieurópsku rétoriku. Treba byť jednotní, treba byť aktívni v diskusiách, treba sa približovať k verejnosti.

Druhý panel pokryl veľké množstvo tém naprieč spektrom zahraničnej politiky – *od strategických dokumentov, cez PESCO, Brexit, budúcnosť EÚ, rozširovanie, OBSE, regionálne rozdiely, či komunikačný deficit*. Dotkol sa tiež dozvukov SK PRES, ktoré stále vnímame jednak politicky- v pretrvávajúcích referenciách na Bratislavský proces, ako aj ľudsky- v obrovskej dávke skúseností našich diplomatov. Ako bolo dnes výstižne poznamenané, PRES prinieslo väčšiu citlivosť, kultivovanosť a asertivitu v európskych témach, ako aj chuť do ďalšej práce.

V sále dnes celkovo veľa rezonovalo slovo „konvent“ a potreba komunikácie s verejnosťou naprieč regiónmi Slovenska, ktorej bol aj venovaný celý tretí panel. Ďakujem aj jeho účastníkom za konštruktívnu diskusiu.

Hodnotenia zvyknú byť súčasťou záverečnej fázy procesov. V našom prípade, hodnotenie musíme vnímať ako štartovaciu čiaru. Aj z hľadiska uskutočňovania ZP, nemožno dnes poprieť, že Slovensko je už o čosi iné ako bolo pred niekoľkými týždňami.

Ak v spleti politických udalostí posledných týždňov vnímam nejaký pozitívny signál, je to ten, že zo žiadnej strany nezazneli hlasy, ktoré by spochybňovali pro-európsku orientáciu Slovenska a naše ukotvenie v EÚ. Pre nás je to signál, že v tom, čo robíme musíme o to intenzívnejšie pokračovať.

Nová vláda jasne a nespochybniteľne deklaruje svoju pro-európsku orientáciu. Aj preto - práca rezortu diplomacie zostáva konzistentná.

Ako rezort sme dlho kultivovali renomé SR ako spoľahlivého partnera v Európe i vo svete. Vnímanie našej krajiny, jej obraz najviac proeurópskej súčasti V4 je po udalostiach posledných týždňov otrasený.

Úloha diplomacie bude teraz o to dôležitejšia. Proeurópsku trajektóriu Slovenska budeme musieť partnerom komunikovať ešte jasnejšie a ešte intenzívnejšie.

V tejto miestnosti sa nemusíme navzájom presviedčať, poznáme sa, poznáme naše hodnoty, naše schopnosti a naše odhodlanie. Reálna diplomacia sa robí potichu, v čom spočíva jej sila. Zároveň by sme mali dôsledne informovať verejnosť a médiá o našich krokoch, v čom spočíva jej náročnosť. Pretože kým naše úspechy eviduje len málokto, naše zlyhania registrujú všetci.

Ďakujem Vám za pozornosť.